

Consideratii Subiective asupra Retoricii Publice: Logos, Pathos, Ethos in Versiune Mioritica

Sebastian BUHAI

Ma simt obligat sa incep cu replica datorata mai varstnicului si mai experimentatului (intr-ale vietii, in general) meu coleg, Stefan Maier. Intr-adevar ma impotrivisem initial acestei idei de a deschide o noua rubrica, "Politic", pe langa cele existente, sugerand o fuziune a temei politicului cu cea economica din rubrica "Economic", care si-ar fi schimbat corespunzator denumirea in "Economic si Politic". Ratiunea mea pentru aceasta propunere s-a rezumat insa la motive pragmatice si deloc la aparenta mea inflexibilitate si "inversunare" in ceea ce priveste dezbaterea asupra separabilitatii conceptelor (pentru moment, concepte) "economic" si respectiv "politic".

Mai concret: m-am opus deschiderii unei noi rubrici pentru ca aceasta ar trebui sa fie "acoperita" de aceeasi echipa infima de editori voluntari, editori care oricum au in sarcina prea multe sectiuni si se dau peste cap pentru a le face fata, cu riscul de a deveni superficiali in cele mai multe din aceste rubrici. A fortiori, m-am opus acestei noi rubrici pentru ca nu avem INCA destui colaboratori pentru a sustine toate rubricile cu frecventa pe care noi insine ne-am impus-o. Cat despre dezbaterea economic vs. politic, separate sau unite, nu e loc din pacate sa o solutionam intr-un articol si nu imi voi face un scop din a schita aici macar vreo solutie (tentativa); de ajuns sa spunem pe moment ca, teoretic, intr-o dimensiune abstracta in care am putea sa concepem orice model al lumii care ne satisface poftetele, economicul este in principiu separabil fata de orice altceva, incluzand aici si politicul; in momentul in care suprapunem insa aceste concepte realitatii am fi surprinsi sa mai gasim ceva care poate fi judecat independent, in izolare. Desigur toate aceste discutii/ luari de pozitie au fost amicale, colegiale, asa cum ne asteptam sa fie in cadrul echipei RLIV. Si au avut darul de a ma convinge ca are rost sa deschidem aceasta rubrica; ca are rost sa incercam sa atragem colaboratori; ca are rost sa incercam sa scriem articole pe tematici cat mai multe si cat mai diverse chiar daca nu vom putea (probabil niciodata) sa le dedicam tot timpul pe care am vrea sa-l dedicam. Din acest motiv vin cu acelasi indemn pe care il scriu si prin alte rubrici de ceva vreme: alaturati-va echipei RLIV, colaborati cu noi, trimiteti-ne articole. Nu suntem a priori EXPERTI (primesc mai nou mesaje in care motivul invocat pentru alegerea pasivitatii este materializat in faptul ca noi am fi "experti", in timp ce un eventual colaborator nu s-ar ridica la "nivelul" nostru); fiecare stim cate ceva si fiecare vrem sa stim mai mult.

Dar sa trecem la politica, doar suntem in rubrica destinata "Politicului". Astazi vom incerca sa amestecam putin teoria argumentatiei- cu focus pe abilitatea retorica ca mod de convingere (continuum astfel, intr-un fel, ideea articolului precedent al acestei rubrici care isi propunea sa prezinte un exercitiu de retorica) -, filozofia politica si politicul cotidian, mai ales acum cand politic e tot ce se discuta in Romania ultimelor zile/saptamani. Sa vedem cat de pe plac va va fi acest melange pentru care nu voi dedica mai mult de 30 de minute. Criticile/comentariile/elaborarile sunt oricand binevenite. Teoria clasica a argumentatiei, incepand cu "Arta Retoricii" lui Aristotel, recunoaste trei metode de convingere a audientei, a electoratului, a demos-ului. Botezate de Aristotel logos, pathos, ethos, ele ar fi aproximativ traduse prin logica, emotie, caracter. Daca ar fi sa le definim cat mai scurt si concis,

- i) logos-ul ar fi abilitatea de a argumenta, de a dezbate, pe tema data; ca metodologie, logos-ul face apel la realitati, fapte, idei implementabile
- ii) pathos-ul s-ar materializa in abilitatea de a influenta audienta emotiv, de a sensibiliza inducand emotii, sentimente, stari de spirit
- iii) ethos-ul ar fi abilitatea de a fi credibil in fata audientei, de a "avea caracter" si a-l face perceptut ca atare celorlalti; ethos-ul face apel la valori si virtuti

Imaginea clasica a politicianului ideal pretinde ca acesta sa exceleze in toate aceste trei tehnici de convingere prin intermediul retoricii. Acord total nu se inregistreaza insa nici intre clasici, insusi Platon, mentorul lui Aristotel, sustinand ca ii) si iii) sunt nu doar redundante ci si periculoase, si ca singura caracteristica necesara si suficienta pentru a castiga prieteni, sustinatori, adepti este logos-ul de exceptie. Cu alte cuvinte Platon era impotriva a ceea ce s-ar putea numi "retorica de campanie", sustinand doar convingerea audientei prin intermediul argumentelor clare, logice; cu toate acestea teoria lui Aristotel de a combina cele 3 elemente in retorica de succes are sens daca ne gandim la eficienta si la faptul ca de multe ori avem de-a face cu decizii care nu fac parte din setul celor care pot fi solutionate prin rationamente logice, din cauza lipsei informatiei complete, pentru a doar un exemplu. In plus, daca facem inca un pas si ne gandim la aplicarea acestor tehnici pentru o cauza nobila, culmea convingerii s-ar atinge in momentul in care ni se expune un argument rezonabil, prezentat cu pasiune, de catre o persoana in care ai incredere. Toate bune si frumoase pana aici. Aristotel merge insa si mai departe, sustinand ca audienta poate fi convinsa utilizand orice combinatie de doua, sau chiar una singura (!), oricare (!!), dintre aceste trei metode de expunere. Marturisesc ca teoretic mi s-a parut cel putin dificil sa imi inchipui ca o strategie de convingere prin intermediul retoricii publice ar putea avea succes in lipsa totala a tehnicii caracterizate de Platon ca esentiala, logos-ul. Pana la urma cum poti fi convins de ceva care nu are nimic de-a face cu argumentele logice, ignorandu-le complet? Este interesant insa sa cercetam in ce masura aceasta teorie corespunde practicii. Ne propunem prin urmare sa utilizam acest mic bagaj teoretic intr-un exercitiu de analiza a unor recente evenimente politice.

Ne oprim la alegerile prezidentiale din peisajul autohton, ca tot e un subiect care ne priveste pe toti. In ceea ce priveste alegerile din primul tur, desfasurate acum doua zile in Romania, este greu de analizat, in general, de ce au votat romanii cum au votat (pe baza rezultatelor pariale de pana acum); in particular insa, este mai usor de apreciat in ce masura retorica publica a prezidentiabililor a influentat votul romanilor. De mentionat ca acest exercitiu se poate face chiar si in contextul deficientei notorii a candidatilor nostri prezidentiali (ne vom margini doar la cei doi care au intrat in turul al doilea) la capitolul abilitati retorice de exceptie (sa ne amintim doar ca retorica dumnealor s-a materializat de multe ori exclusiv in atribuirea reciproca a diferite roluri din regnul animal si a caracteristicilor respective, rolurile preferate fiind se pare cele de urs pentru domnul Nastase, respectiv de iepuras pentru domnul Basescu). Niste deosebiri intre dumnealor, la un nivel retoric mai redus, exista totusi. Astfel, luand in discutie coordonata ethos, domnul Nastase a fost clar in pozitie de inferioritate fata de domnul Basescu, si nu doar pentru ca multi nu mai au incredere in dumnealui, ci si pentru ca domnul Basescu s-a aratat mai hotarat, mai transant, mai sigur (atat de sigur insa incat a facut unele gafe electorale care l-au costat mult din ethos-ul final pe care putea sa-l demonstreze). Pe de alta parte, din punct de vedere al pathos-ului, domnul Nastase si partidul dumnealui au promis cu multa pasiune si fervoare cate in luna si in stele, au apelat in forta la starea de spirit a celor ce nu isi pot controla emotiile, si au invins la acest capitol, cel putin pana acum, romanul fiind prin definitie o specie sentimentala. Ar ramane logos-ul de analizat. Aici ma asteptam sa vad diferenta clara in favoarea domnului Basescu si a echipei sale. Nu a fost prea mult logos la nici unul din cei doi candidati, dupa cum spuneam si la inceputul acestui paragraf, dar putin a fost, si as spune eu ca atat cat a fost, inclina balanta clar de partea domnului Basescu. Din pacate ne-am lovit de o alta dilema aici. Daca e emotiv cat incapa, romanul majoritar e din fire anti-logos, se opune decis oricarei inferente logice. Prin urmare el continua sa creada ca tot ceea ce zboara pe aripile pathos-ului extraordinar al domnului Nastase & co se mananca, desi a ciulit urechile de foame de cand se stie. De fapt de 15 ani incoace pathos-ul domnilor Iliescu si Nastase, repetat ad infinitum, invinge ethos-ul opozantilor, oricare ar fi acestia. Iar logos-ul care ar trebui sa faca diferenta cea de pe urma, asta la popoare evaluate, e ceva nedigerabil in cazul majoritatii reprezentantilor plaiului mioritic.

Astfel, in timp ce romanul ramane sa se scarpine in cap, intrebându-se de ce nu se mai schimba vremurile, Aristotel zambeste discret din camaruta lui Olimpiana si adauga un sec "Quod erat demonstrandum" Artei Retoricii.

Sebi Buhai, 31-11-04